

William Easterly:

**BŘÍMĚ BÍLÉHO MUŽE.
PROČ POMOC ZÁPADU TŘETÍMU
SVĚTU SELHÁVÁ?**

Praha: Academia, 2010. 456 stran.

Problematika efektivity poskytování rozvojové a humanitární pomoci se stala takřka endemickou součástí všech diskusí souvisejících s rozvojovou tematikou. Snaha „pomoci“ třetímu světu se s větší či menší měrou objevuje ve všech konceptech rozvoje, které byly Západem v uplynulých šedesáti letech vyprodukovány a které si kladly za cíl zlepšit neradostnou situaci v řadě tzv. rozvojových/rozvíjejících se zemí. Bez ohledu na to, zda chápeme nezápádní společnosti jako zaostalé, u nichž je třeba nastartovat modernizaci či naopak jim přisoudíme svébytnost a schopnost sledovat vlastní vývojovou trajektorii, je faktem, že drtivá většina rozvojových konceptů počítala/počítá s třetím světem jakožto objektem zájmu Západu a nikoliv jako aktivním subjektem, který může (či dokonce musí) aktivně participovat na řešení vlastních problémů. Široce přijímané přesvědčení, že Západ „pomáhá“ a díky vlastnímu ekonomickému, kulturnímu a sociálnímu postavení zná tajemství rozvoje, zakořenila v představách většiny klíčových osob a institucí, které rozhodují o poskytování rozvojové pomoci nejchudším státům světa (s. 34–35).

Předkládaná recenzovaná kniha, jejímž autorem je profesor ekonomie na New York University a dlouholetý analytik Světové banky, nabízí hlubokou a velmi ostrou kritiku výše uvedeného přístupu a nesmlouvavě poukazuje na nedostatky v poskytování pomoci. Easterly podobně jako řada jiných intelektuálů (Huntington, Fukuyama) ve své knize rozvádí úvahy, které již dříve publikoval v podobě odborných článků (a stejně

jako oni, i on zmírňuje některé své dřívější postoje, např. se v knize na rozdíl od článků nesetkáme s výrazem ideologie developmentarismu, který v souvislosti s rozvojem Easterly běžně používá). Současně však platí, že Easterlyho pohled na rozvojovou pomoc a efektivitu jejího poskytování je přes naznačené korekce velmi nesmlouvavý a od samého počátku je zřejmé, že kniha představuje poměrně zdrcující kritiku západního pojetí rozvoje.

Celá kniha je rozdělena vedle krátkého úvodu (s. 13–43) do čtyř částí a následně jednotlivých velmi krátkých podkapitol, což přispívá ke svižnosti a čtivosti celého textu. Ten je navíc prokládán tzv. momentkami neboli krátkými příhodami z běžného života lidí žijících ve třetím světě, na kterých Easterly dokazuje mnohé paradoxy rozvojové pomoci. Řada dílčích tvrzení je navíc podpořena grafy či tabulkami, které jsou umístěny přímo v textu. První kapitola pojmenovaná *Proč plánovači nezajistí prosperitu* (s. 45–170) představuje čtenáři ústřední dichotomii celé knihy, a sice rozdělení aktérů působících na poli rozvojové pomoci na *plánovače* (milovníci velkých utopických plánů) a *hledáče* (stoupenci malých dílčích projektů). Za plánovače označuje Easterly přívržence globálních strategií, které jsou navrhovány ve snaze „podpořit hospodářský růst, snížit chudobu, odstranit nemoci apod.“, což ve svém důsledku vede k jejich vysoké neefektivitě, neboť zpravidla není jasné, co se za jednotlivými hesly konkrétně skrývá. Naproti tomu hledáči jsou ti, již upřednostňují konkrétní opatření vedoucí k jasně definovaným, empiricky ověřitelným, dílčím cílům. Na mnoha konkrétních příkladech jsou představeny paradoxy komplexních plánů navrhovaných institucemi majícími rozvojovou problematiku jako hlavní náplň své agendy (Mezinárodní měnový fond, Světová banka, ale taktéž OSN). Validita Easterlyho argumentů je výrazně umocněna autorovou přímou zaangażovaností v řadě projektů

financovaných mezinárodními institucemi a dlouholetou osobní zkušeností s řadou neúspěšných návrhů. Jednou ze stěžejních myšlenek, o níž opírá své negativní hodnocení dosavadních rozvojových strategií, je absence tzv. *zpětné vazby* mezi poskytovateli (dárci) pomoci a jejími příjemci. Easterly je přesvědčen, že dojde-li k vytvoření reálné zpětné vazby vycházející ve své podstatě z principu volného trhu, výrazně se tím zvýší efektivita mezinárodní pomoci. Jinými slovy řečeno – jen v případě, že místní lidé, kterých se rozvojová pomoc opravdu týká, dostanou do rukou skutečný nástroj, skrze nějž budou moci vyjádřit své potřeby a preference, může dojít k zefektivnění celého systému. Velké plány založené na neidentifikovatelných výstupech jsou předem odsouzeny k zániku. Přesto, že tento argument má svůj hluboký smysl a pravděpodobně si ho pláničtí Západu již dávno uvědomili, jsme stále svědky dalších dokumentů a globálních strategií vycházejících z představy, že je třeba „něco“ udělat bez ohledu na konkrétní výstupy (srovnej např. s. 261). Volání po zpětné vazbě, skrze níž by mohli lidé třetího světa autenticky artikulovat své zájmy, patří k ústřední myšlence knihy. Jen fungující zpětná vazba může zajistit vyšší míru efektivity vynaložených prostředků a přispět tak k reálnému řešení problémů.

Druhá část knihy pojmenovaná *Hrátky s břemenem bílého muže* (s. 171–274) rozebírá jednak problematiku kolektivní zodpovědnosti, která má výrazně negativní dopad na efektivitu pomoci (nevíme-li, kdo je konkrétně je zodpovědný, jen obtížně se můžeme dovolat nápravy) a za druhé je prostor věnován jednotlivým institucím participujících na poskytování pomoci (OSN, MMF, SB, USAID). Easterly dokazuje, že během uplynulých desítek let došlo při nejlepším jen k malému zlepšení situace ve třetím světě, které zdaleka neodpovídá sumě vynaložených prostředků (s. 191). Neschopnost Západu soustředit se na „řešitelné

problémy“ (s. 200) a na místo toho opakovaně přijímání globálních strategií je předpokladem neúspěchu bez ohledu na to, kolik prostředků na pomoc vynaložíme. Finanční prostředky, které Západ investuje do rozvoje, nejsou jediným činitelem ovlivňujícím rozvoj, naopak, je-li peněz příliš mnoho, mohou přinést více zkázy nežli užítku (rozvojové státy zpravidla nejsou schopny prostředky efektivně absorbovat). Easterly na základě statistik dokazuje, že neexistuje žádná úměra mezi výší poskytnuté pomoci a hospodářským růstem, jehož dosažení se stalo mantrou všech plánovačů pomoci (s. 231). Pokrytectví Západu projevující se sociálním inženýrstvím na poli rozvoje je nedílnou součástí prakticky všech globálních plánů přijatých na mezinárodní úrovni. Praktickým příkladem budiž *strategické dokumenty pro snižování chudoby*, které přestože byly oficiálně vytvářeny jednotlivými národními státy žádajícími o pomoc, byly ve skutečnosti sestavovány tak, aby odpovídaly zájmům donorů. Easterly v této souvislosti naráží na jednu z pravděpodobně nejkontroverznějších částí knihy, když rozebírá účinnost strategie boje proti AIDS. Autor ukazuje, že náklady na léčbu AIDS jsou natolik vysoké, že prakticky znemožňují léčbu jiných, finančně mnohem méně nákladných nemocí (např. průjmová onemocnění). Ve svém důsledku tak prostředky vynaložené na prodloužení života o cca rok u HIV pozitivního pacienta jsou neúměrné počtu zemřelých na jiné, méně závažné nemoci, kterým se pomoci nedostává z toho důvodu, že Západ považuje boj pro AIDS za *svou* prioritu. Místních se však nikdo neptá, jaké jsou *jejich* priority a zda by nepreferovali raději investice do boje s jinými onemocněními. Dle Easterlyho má Západ jakousi obsesi v léčbě chorob, které by jej potenciálně mohly ohrozit, avšak zcela rezignuje na prevenci, která by mohla účinně rozšíření nemocí předcházet. Nezáměrem Západu řešit problémy preventivně (či dokonce preemptivně) se projevuje

nejen v souvislosti s krizí AIDS, ale také v kontextu neschopnosti Západu udržovat a podporovat v zemích to, čeho se již podařilo dosáhnout. Nezájem Západu o investice do oblasti např. technické pomoci způsobují, že to málo, co se Západu podařilo vytvořit, zpravidla končí v zapomnění, neboť místní nemají dostatečné správní kapacity a na udržování „výdobytků“ technicky, znalostně či finančně nestačí.

Třetí část pojmenovaná *Armáda bílého muže* (s. 275–348) je ve své podstatě historickým exkurzem do období kolonialismu a jeho dnešního dědictví. Autor stručně líčí evropské ovládnutí světa a zdůrazňuje některé trendy, které byly evropskému kolonialismu vlastní (např. relativně malý počet úředníků spravujících exotická místa, rozdělování území od stolu v Evropě aj.). Následky řady událostí se projevují do současnosti a výrazně ovlivňují strukturu soudobých neevropských společností. Přestože se jedná o sled historických milníků, zdůrazňuje Easterly některé aspekty, které jsou z hlediska záměru celé knihy klíčové (např. neschopnost Britů porozumět malawijské/ňaské společnosti v polovině 20. století v souvislosti s pokusem o její transformaci směrem k evropskému způsobu orby a obdělávání půdy, s. 290–291). Tato část knihy tak čtenáři ukazuje, že problémy, s nimiž se potýká mimoevropský svět v současné době, mají své kořeny hluboko v minulosti a zároveň – a to je pravděpodobně z hlediska cíle knihy důležitější – že snahy Evropanů „řešit“ problémy okolního světa a nabízet návody, jak dosáhnout lepšího života, jsou nedílnou součástí evropského smýšlení o zbytku světa prakticky od nepaměti.

Poslední část nese název *Budoucnost* (s. 351–394) a nabízí jednak shrnutí představených poznatků a za druhé několik příkladů úspěšných států, které patří mezi stabilní a fungující země, a to navzdory nezájmu Západu o podporu jejich ekonomického či sociálního blahobytu. Země jako

Botswana (s. 370–371), Chile (s. 371–373), ale také dnes velmi kontroverzní Čína jsou příklady států, které založily svůj úspěch na endemickém rozvoji, který nebyl nijak výrazně stimulován západními prostředky, a navzdory všem předpokladům se jim podařilo nastartovat tolik oceňovaný hospodářský růst. Na příkladech těchto zemí chce Easterly definitivně dokázat, že neexistuje přímá vazba mezi finanční pomocí Západu a ekonomickou prosperitou a naopak že jedinou oblastí, do níž je třeba investovat, je podpora *místních hledačů*, kteří znají mnohem lépe stav věcí a jsou schopni efektivně hledat řešení problémů.

Z výše uvedených řádků je patrné, že kniha, v jejímž samotném názvu nalezneme nelitostnou narážku na evropocentrismus, je bezesporu zajímavým příspěvkem do široké diskuse o rozvojové problematice. Přestože některé myšlenky můžeme považovat za kontroverzní (zejména ty, které Easterly rozvíjí ve svých článcích, ale taktéž poukázání na boj s AIDS) a některé pasáže knihy naopak za zbytečně historizující a pro čtenáře znalého věci zbytečné, přesto lze předkládanou knihu doporučit k bližšímu prostudování především odborné veřejnosti, která má hlubší povědomí o komplexnosti tématu a nebude sklouzávat k jednoduchým závěrům, které zdánlivě kniha může v určitých aspektech nabízet.

Linda Piknerová
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni